

Viggo Starcke og regeringskrisen 1957

Af Tage Kaarsted

Professor, dr. phil. Tage Kaarsted, Odense Universitet, tager i denne artikel til genmæle mod en række polemiske indlæg af fhv. minister u. p. Viggo Starcke vedrørende Retsforbundet og regeringsdannelsen i 1957.

Indledning

Siden min bog »Regeringskrisen 1957. En studie i regeringsdannelsens proces« udkom i 1964 har fhv. minister Viggo Starcke ført en intens kampagne imod bogens teori ¹. Den er foreløbig kulmineret i forskellige afsnit i en bog med den provokerende titel »Triumf eller fiasko?« 243 sider, Stig Vendelkjærs forlag (1972). Jeg har aldrig villet svare Viggo Starcke – bortset fra et par meget lapidariske udtalelser ² – dels fordi han ikke stræbte efter nogen sandhedserkendelse, men kun var optaget af eftermælebestræbelser – dels fordi hans kampagne ofte antog en temmelig personlig karakter.

I sit første indlæg (Berl. Tid. 10. 6. 1964) citerer han H. C. Andersen: »Enhver fra gaden [Kaarsted] kan dyppe sin klud i råddent vand og vride den af på hovedet af en hædersmand [Starcke]«. Senere på året blev jeg »grebet i at undertrykke aktstykker«, ligesom jeg udviste mangel på »moralisk autoritet« (Vejen Frem, nr. 26, 1964). Efter nogle år avancerede jeg til en »politisk kommissær« (Morgenposten 23. 2. 1969), og et år senere

1. Ordet kampagne er efter min opfattelse velbegrunderet. Følgende indlæg er mig bekendt:

Berlingske Tidendes kronik 10. 6. 1964, Aalborg Stiftstidende 14. 6. 1964, Information 15. 6. 1964, Vejen Frem, nr. 26, 1964, Information 8. 8. 1964, Information 18. 8. 1964, Berlingske Tidende 20. 2. 1969, Morgenpostens kronik 23. 2. 1969, Vejen Frem 18. 10. 1969, Radioforedrag 23. 10. 1969, Kristeligt Dagblads kronik 13. 12. 1969, Reflex jan. 1970. Afvist læserbrev af 28. 9. 1971 til Politiken, Berlingske Tidende 24. 10. 1971 (læserbrev) og Berlingske Weekendavis 7. 4. 1972 (læserbrev).

Jeg er fuld af beundring for Starckes evne til at få redaktionerne til at tage disse artikler, eftersom der oftest er tale om næsten verbal overensstemmelse og i al fald en fuldstændig ensartethed i substansen.

2. Information 11. 6., 7. og 11. 8. 1964.

sluttede en artikel med følgende salut: »Vi lever i et frit land. Enhver har lov til at sige om den, der fusker med kendsgerningerne: *Den mand kan man ikke stole på.*« (Reflex jan.-febr. 1970). I »Triumf eller fiasko« tales sluttelig om »Kaarsted's karakterbrist«. Det er formentlig på denne baggrund forståeligt, at man ikke kan have nogen større lyst til en diskussion med Starcke.

Imidlertid kan usandfærdige påstande gentages så ofte, at de engang måske vil blive troet – især når der ingen er tilbage, som har en personlig oplevelsesfornemmelse af myteopbyggeren Viggo Starcke. Derfor mener jeg nu at burde tage til genmæle.

Radikalismen

Starcke mener – for nu at sige det hele i så kort et begreb som muligt – at jeg giver ham for lidt ære for trekantregeringens dannelse. I sin søgen efter at finde mine motiver hertil har han gjort den mageløse opdagelse, at jeg har været aktiv i Radikal Ungdom, ja sågar (1952–54) redigeret bevægelsens blad sammen med senere statsminister Hilmar Baunsgaard, ligesom jeg har udgivet et skrift med titlen »Radikal Ungdoms politiske historie« (1961)³. Det bliver til følgende: »Formentlig for at styrke tilliden til sin politiske upartiskhed, har Kaarsted ganske roligt udeladt denne bog i den fortegnelse over egne værker, som han har offentliggjort i sin bog: »Dansk politik i 1960'erne« (1969)⁴.« Det er korrekt, at jeg har udeladt denne 50 sider store pjece, der er et særtryk af bladet »Tidens Tanker« på samme måde, som jeg har udeladt andre mindre arbejder (eksempelvis: Hammershus (1960), Hedeby og Danevirke (1960), Dybbøl (1961), Øm Kloster (1961) og Orla Lehmanns Nisungesaga (1965)). Jeg har aldrig drømt om at fornægte nogen del af mit forfatterskab, og i det biografiske værk »Danske historikere« (1966), der lagde vægt på fuldstændige bibliografiske oplysninger, har jeg medtaget revl og krat.

Men ganske bortset herfra kan jeg ikke anerkende, at min bog om trekantregeringens dannelse er farvet af radikale sympatier. Tværtimod. De

3. For rigtig at lamme mig citerer han (s. 202 f) fra dette skrift krasse udtalelser om »Statskirkens mødding« og udskejende officerer af RU's formand 1926–28 N. P. Nielsen, med hvilken jeg skal identificeres; men V. S. glemmer den foregående sætning, hvori jeg skriver: »Hans svaghed var måske, at hans lidenskabelige sind kunne løbe af med ham, så at han brugte unødigt stærke udtryk«. (s. 19).

4. Triumf s. 187, ligelydende i Kristeligt Dagblad 14.12.1969 og Reflex jan. 1970.

radikale politikere stillede åbent alle oplysninger til min rådighed (ligesom f. eks. også Viggo Kampmann og Poul Møller) og uden klausuler, og resultatet er derfor efter min mening, at der kastes et ganske skarpt lys over den trængte taktiske situation, Det radikale Venstre stod i, og som navnlig Bertel Dahlgaard febrilsk arbejdede på at frigøre sig fra. Det var et dilemma, som han kun kom ud af ved at acceptere et regeringsfællesskab med Viggo Starcke, hvem han foragtede. Herom, om Dahlgaards og Jørgen Jørgensens ret hårdhændede styring af partiet og om meget andet af samme slags, kan man læse i min bog. Det pudsige er, at Starcke må ty til min bog, når han (s. 186) skal fremstille Dahlgaards »stygge drømmesyn« 21. maj 1957. Naturligvis oplyser Starcke ikke, hvorfra han har sin viden, da det kunne svække det helhedsindtryk, han ønsker at opbygge af mig.

Som Store Klaus ikke kunne lide degne, således har Viggo Starcke aldrig kunnet døje radikale. Det går langt tilbage. »Jeg husker . . . de unge studenter, der gik til manuduktion i filosofi hos min travlt optagne far, og mellem dem den unge Peter Munch, kølig og kedelig; og den senere fængselsdirektør Thorkil Fussing, varm og venlig. Han forærede mig mine første tynde tinsoldater, sødt duftende af glinsende maling i en oval spånæske. Det gjorde Peter Munch ikke«. (s. 31). Lad nu være, at P. Munch som student måtte ernære sin mor og sin søster, og derfor ikke følte trang til at give den lille Viggo tinsoldater, som en fedtsyl skal han altså nu hænges ud; men det kildekritisk interessante er, at Munch var færdig med filosofi i 1890, og at Viggo Starcke er født i 1895, det år P. Munch blev cand. mag. Starcke synes altså at kunne huske år før undfangelsen.

Formentlig har det været mere bestemmende for Viggo Starckes uvilje mod de radikale, at hans far, politikeren, filosofen og sociologen dr. phil. C. N. Starcke, som sønnen nærer en næsegrus beundring for, fra 1908 fjernede sig mere og mere fra de radikale for i 1914 at gå ind i Venstre (som han i 1919 forlod for at være medstifter af Retsforbundet). Lige siden synes Det radikale Venstre at have været arvefjenden, og det i den grad, at Starcke uden at blinke karakteriserer radikalismen som »en slags åndssvaghed« (s. 95). Det forekommer, som om der er en vis lovmæssighed i de fraspængtes hadforhold til moderpartiet. De radikales til J. C. Christensens Venstre, Kommunisternes til Socialdemokratiet, Knud Kristensens uafhængige til Erik Eriksens Venstre, Liberalt Centrums til Venstre, VS's til Aksel Larsens SF. Mellem Retsforbundet og Det radikale Venstre var den fælles grundskyldstanke anstødsstenen, idet Retsforbundet fandt, at de radikale svigtede på dette punkt.

Hertil kom en gensidig personlig betonet uvilje mellem Bertel Dahlgaard og Viggo Starcke, navnlig opbygget efter at Starcke blev medlem af

folketinget⁵. Men da man i 1957 var i bekneb, var grundskyld brugbart som alibi for, at også Retsforbundet kom med i regeringen.

For mig må Starcke gerne hade de radikale; men jeg kan ikke acceptere, at han på denne baggrund klandrer mig som historiker. I øvrigt bør Starcke betænke, at jeg som kilder til Retsforbundets holdning i 1957 ikke bare har min samtale med ham 20. 3. 1962 (med beretning og brevveksling), men også beretninger fra Knud Tholstrup, Oluf Pedersen, Mads Sig Steffensen, Søren Olesen og Niels Andersen, samt Retsforbundets hovedbestyrelses- og gruppeprotokol. Såvel Niels Andersen som Oluf Pedersen og Søren Olesen har erklæret, at min fremstilling af Retsforbundet under regeringskrisen i 1957 er korrekt⁶.

Starcke har siden fejlet Niels Andersen og Oluf Pedersen til side som kilder, idet den første blev venstremand, den anden i sin høje alderdom i 1966 sluttede sig til de radikale. Den fuldstændige nedvurdering, Oluf Pedersen efter sin død er genstand for fra Starckes side, ses ikke i Starckes beretning fra 1962, selv om jeg ikke var i tvivl om, at der var et dårligt forhold imellem dem. Først efter 1966 får det pludselig en stor betydning, at Oluf Pedersen i 1920'erne var næstformand i RU, og først efter Oluf Pedersens død foretages den totale nedrakning.

Det må yderligere anføres, at f. s. v. angår Retsforbundets folk, er alle mine samtaler og beretninger fra 1962–64, altså før Niels Andersens og Oluf Pedersens brud med partiet. Hertil kommer oplysninger fra de øvrige partiers – og i denne sammenhæng særlig Socialdemokratiets – forhandlere om deres opfattelse af magt- og personforholdene i Retsforbundet, en opfattelse, der var af ikke uvæsentlig betydning for begivenhedernes udvikling. Sidst, men ikke mindst foreligger der også til vurdering af Retsforbundet et betydeligt samtidigt, offentliggjort officielt materiale.

Regeringsmulighederne 1945–53

Jeg skal ikke her referere alt, hvad jeg i min bog har skrevet om Retsforbundet, skønt det ellers var fristende, idet det giver et meget mere omfattende og nuanceret billede, end Starcke ved sine polemiske udpluk lader ane. Jeg skal nøjes med at tage Starckes påstande op til vurdering.

Starcke besværer sig (s. 177) over, at han øjensynlig uden resultat har foræret mig sin radiotale forud for valget i 1945 (trykt i pjecen »Nationale

5. Triumf s. 71–83 (»Radikalismen«).

6. Søren Olesen i Ret og Frihed juli–august 1964, Oluf Pedersen i Berl. Tid. 24. 2. 1969 og i breve til forf. 1964, Niels Andersen i breve til forf.

Spørgsmål« 1946). Ifølge Starckes referat af denne tale kunne der på jordpolitikens område blive flertal af RF, S og R, på handelspolitikens af RF, V og R, og til afgrænsning af statsmagten og skatteudskrivningen af RF, V og K. Det er korrekt, at jeg har udeladt denne tale af min fremstilling, dels fordi jeg kun skildrer tiden 1945–57 yderst kortfattet, dels fordi jeg fandt, at der ikke gik nogen lige og ubrudt linje fra den og til Viggo Starckes og Retsforbundets regeringsdeltagelse i 1957. Læser man hele talen, er der ingen invitation til Socialdemokratiet, som slås i hartkorn med kommunisterne. Der tales kun om »et vist samarbejde« med Socialdemokratiet i grundskyldspolitikken, og forinden er det sagt, at S vil misbruge det grundskyldsforslag, det har taget fra Oluf Pedersen, til at øge skatterne med. Socialdemokratiet angribes videre for sin manglende troskab over for frihandelsideen og sin skatteglæde, mens grøften til V, K og R (og især V og R) ikke graves nær så dyb. Efter min mening kan man godt argumentere for, at talen ligger tættere op ad de ikke-socialdemokratiske partier end ad Socialdemokratiet; men den gør det på en så ulden og tvetydig måde, at den ikke har kunnet hindre Starcke i at trække, til hvilken side han ville. Det er ikke noget ringe politisk kunststykke at slippe helskindet fra det; men det kræver et betydeligt mål af frejdighed at postulere, at denne tale peger direkte frem mod trekantregeringen i 1957. Den kunne lige så vel bruges som argumentation for en hvilken som helst anden regeringskonstellation.

De taler, Starcke holdt i 1946, er i al fald i de uddrag, han citerer i sin bog, snarere antisocialdemokratiske ved deres ensidige angreb på den restriktionspolitik, som navnlig Socialdemokratiet anså for nødvendig især a. h. t. de små i samfundet (s. 110 ff).

Om regeringsforhandlingerne i 1947 påstår Starcke, at jeg har udeladt de oplysninger, han har givet herom, nemlig at RF krævede nedsættelse af en grundskyldskommission og afvikling af rationeringer og restriktioner (Starcke s. 177 f.). Enhver kan ved at slå op i min bog (s. 11) se, at Starcke taler usandt. Det er derimod korrekt, at jeg ikke har medtaget Starckes oplysninger om, at såvel S og R som V og K tilbød RF ministerposter. Det er muligvis en fejl, at jeg ikke har nævnt dette; men der var ingen, som tog disse tilbud alvorligt. VK, som Retsforbundet selv havde været med til at bringe i mindretal ved afstemningen 4. 10. 1947, havde i virkeligheden intet at tilbyde, fordi det var aldeles åbenbart, at de ikke kunne danne regering, og S ønskede ikke RF med. Vilhelm Buhl væltede spillet ved at stille sådanne betingelser, at RF måtte sige nej, hvad jeg udtrykkeligt nævner. Da min bog handler om 1957 og ikke om 1947, om hvilket år jeg kun skriver én side (s.10–11), har jeg altså skønnet dette

spilfægteri som så lidt betydningsfuldt for 1957, at jeg har udeladt det. For Starcke som »historiker« er det derimod karakteristisk. Han graver det op fra fortiden, som med lidt behændighed kan tjene til at »bevise« senere handlingers dybe og følgerigtige baggrund, mens andet forties.

I forbindelse med valget i 1950 omtaler Starcke en forsideartikel i *Jyllands-Posten* med følgende overskrift: »Venstre og konservative søger at danne regering. Retsforbundet stillede sit valgprogram som betingelse for at deltage i en »grundskyldsregering« med de radikale og Socialdemokratiet». Patetisk udråber Starcke: »Har Kaarsted medtaget denne oplysning? Ingenlunde. Enhver kan nemlig se, hvad den indeholder. Sandheden passer ikke ind i Tage Kaarsteds konstruktioner« (s. 179). Hvad skal man dog stille op med en sådan perfidi? Min bog handler som sagt om 1957, og jeg har ikke systematisk gennemgået pressen fra 1950. *Jyllands-Postens* overskrift var mig således ubekendt, og den er end ikke antydet i Starckes beretning til mig. Øjensynlig er den også ny for Starcke. I de nævnte mange artikler, der monomant gentager de samme angreb på mig, er den ikke nævnet. Først i bogen dukker *Jyllands-Postens* overskrift op som et eksempel på min trækthed! Men dette er i øvrigt i sig selv uden betydning, for hvilken beviskraft har overhovedet en overskrift i *Jyllands-Posten*, når det gælder RF's politik? Hverken i Starckes beretning af 20. 3. 1962 eller hans breve til mig forekommer nogen omtale af RF's udtalelser før valget i 1950; men de er til gengæld lette at opspore i for Retsforbundet mere troværdige kilder end *Jyllands-Postens* overskrifter, f. eks. *Vejen Frem*, hvoraf det fremgår, at RF indtog den sædvanlige uigennemskuelige på den ene side/på den anden side holdning, som er almindelig for partier, der af mange grunde ikke vil ud af busken. Det er lovligt; men kan på den anden side dårligt tjene til at »bevise«, at trekantregeringen i 1957 var en logisk følge også af det, man sagde i 1950.

Nogle af Starckes fortielser skal nævnes. »Smørstormen« i 1950, der var Oluf Pedersens med held gennemførte aktion, og som medførte ministeriet Hedtofts afgang, omtaler Starcke ikke i sin bog, skønt det ellers var en aktion, som tjente til at belære de øvrige partier om, at RF's mandater kunne være ligeså betydningsfulde som alle de andre i tinget. Hvorfor under Starcke ikke sin gamle, nu aføde, partifælle den beskedne triumf?

Og hvorfor omtaler Starcke i sin bog slet ikke regeringskrisen i oktober 1950? Det var ved den lejlighed, Starcke hos kongen lige som de konservative pegede på en »Atlantpagt-regering« af VKS; men da den ingen »psykologisk baggrund« havde, måtte man spørge Venstre, sagde Starcke. (Kaarsted s. 12–14). Bagefter forhandlede Erik Eriksen forgæves

med RF om støtte til sin VK-regering. RF ville kun yde »fair trial«. (Kaarsted s. 19).

På samme måde som *Jyllands-Posten* i den givne situation er Starcke tjenlig, er *Venstres Valgavis* brugbar for aprilvalget 1953. Den har 17. 4. bragt en overskrift: »Dr. Starcke truer« med et referat af Starckes radiotale 16. 4. Det stykke, Starcke citerer, siger, at Socialdemokratiet, radikale og Retsforbundet alle går ind for fuld grundskyld, og at andre regeringsdannelser kunne komme under overvejelse, hvis ikke V tog den fulde grundskyld op. Hvorfor må vi ikke høre mere fra den radiotale? I sin helhed er den nemlig ganske som udtalelserne før valget i 1950.

Septembervalget i 1953 forbigår Starcke i dyb tavshed såvel i bogen som i sine mange artikler. Det er forståeligt, for ved den lejlighed gik RF tilbage fra 9 til 6, hvad der var en større tilbagegang, end figura udviser, idet folketingets medlemstal var sat op fra 151 til 179. Starckes tavshed er også forståelig, når man ved, at han i første omgang holdt på VK-regeringens forbliven, skønt Socialdemokratiet havde vundet valget og nu havde 74 (+ 8 fra DKP) bag sig mod VK's 72 mandater; der havde her været lejlighed for Starcke til at tale grundskyldssamarbejde. Først da Erik Eriksen var kørt fast, og man vidste, han skulle gå af, nægtede RF VK-regeringen støtte, og under de følgende forhandlinger pegede RF på »det største parti« Socialdemokratiet, som da også kom til at danne regering (Kaarsted s. 20).

Starcke mener – med henvisning til den citerede udtalelse fra *Venstres Valgavis* – at jeg dermed ikke har ret til at påstå, at Erik Eriksen i 1957 var forbløffet over, at Starcke gik ind i trekantregeringen (Starcke s. 179). Jeg har kun gengivet, hvad Erik Eriksen gav udtryk for både i 1957 og siden i samtaler med mig. Og hændelsesforløbet i 1953 berettigede hverken til pessimisme eller optimisme hos Erik Eriksen, men skulle galt være, dog snarere det sidste end det første.

Ser man altså på RF's holdning til de regeringsmuligheder, der forelå før 1957, er billedet flimrende. Grundskyld kunne bruges til SR-siden, frihandel og restriktionsafvikling til VK-siden. Begge muligheder forelå; men i den almindelige bevidsthed stod grundskyldstanken blegt – den har næppe skaffet RF mere end de 2–3 mandater, det havde i 1930'erne. Hvad der derimod gav RF øget tiltrækningskraft i 1950'erne, var partiets – og da navnlig Starckes (og hans tro våbendrager Knud Tholstrups) – angreb på restriktioner og rationeringer, som især Socialdemokratiet (og R) havde ansvaret for, som de nølede med at ophæve, og som mange også småkårsfolk var lede ved. Det gjorde, at man i den almindelige bevidsthed regnede RF med til VK-siden. Udadtill ranede Starcke (og Tholstrup) så at sige

ilden fra både Oluf Pedersen, der i øvrigt 1945–50 var ude af tinget, og de mere stilfærdige typer som Hans Hansen-Rørby, Søren Olesen, Alfred Jørgensen og Helge Madsen, hvem der til gengæld næredes agtelse for blandt de andre partier på Christiansborg. Til at give Starcke hældning over mod VK-siden tjente også de stærkt nationale ideer bag hans bog »Danmark i verdenshistorien« (1946), hans deciderede pro-holdning til Atlantpagten, som han ene af alle RF's folketingsmedlemmer stemte ja til, hans lige så afgjorte og hyppigt udtalte modstand mod liberalisering af abortlovgivningen, hvorom han allerede i 1932 udgav et skrift med titlen »Fosterdrab«, og endelig hans hele opfattelse af demokrati, som stemte meget lidt med socialdemokratiske og radikale forestillinger, men snarere med »akademisk-aristokratiske« (se Starcke s. 25 f. og 89).

Billedet af RF, som det dannedes i efterkrigstiden, var, at det først og fremmest var et liberalt, anti-socialistisk parti, og æren – skylden – ansvaret – herfor var især Starckes, idet han med en ikke ringe dygtighed og beregning udnyttede datidens formentlig mest effektive stemmefiskermedium: radioen. At Starcke selv skryder umådeholdent heraf er naturligvis givet (se Starcke s. 60–66).

Et andet forhold må dog også nævnes, når man søger at gøre status for RF i midten af 1950'erne. Det var de andre partiers og store dele af offentlighedens overbærende holdning over for RF. Man ville ikke acceptere det som et parti, man tog alvorligt. Jeg nøjes med herom at skrive, at »man i almindelighed ikke betragtede partiet som regeringsdueligt«. (Kaarsted s. 34). Jeg kunne godt have uddybet dette nærmere, men lod være, fordi jeg ikke ønskede, at min fremstilling skulle virke som rettet mod RF, hvad den let kunne komme til, hvis jeg var gået mere i detaljer. RF betragtedes bl. a. som et hus i splid med sig selv. Det var almindelig kendt, at der var en fraktion om Oluf Pedersen og en anden om Starcke-Tholstrup. Tholstrup har berettet for mig, at der f. eks. i 1955 fandt et stormende opgør sted i gruppen, hvorunder han meddelte, at han ikke ville fortsætte længere end til efter næste valg. Han fandt, at man i gruppen brugte al tiden til oprivende diskussioner om petitesser, og når man gik ned i salen, var man trætte, uoplagte og uden linje⁷. Det var hele denne zig-zag kurs og velkendte splid, der kunne få Bertel Dahlgaard til i 1957 at spørge: Kan man forhandle med en bisværmer? (Kaarsted s. 82).

7. K. Tholstrups beretning. I forbindelse med udarbejdelsen af bogen om regeringskrisen i 1957 indsamlede jeg et antal beretninger, som i 1964 blev afleveret til Rigsarkivet.

Valget 1957

Hvad Starckes holdning umiddelbart før valget i 1957 angår, refererer han i sin bog (s. 179 f) et stykke af den tale, han holdt i folketinget 11. april 1957. Han påstår, at han har meddelt mig aktstykket; men at jeg »har skubbet det ind under sædet«. Igen taler Starcke usandt. Dels har jeg aldrig fået aktstykket (som jeg også selv let kunne finde i Folketingstidende), dels gør jeg netop Starckes tale ved denne lejlighed til genstand for en grundig analyse (s. 30–32). Jeg slår fast, at Starcke på trods af H. C. Hansens angreb (»en kedelig karl« om Starcke) dog holdt en mulighed åben for et snævrere samarbejde først og fremmest vel med S, men uden at bryde broerne af til VK. Derimod angreb Starcke hårdt R, og især Dahlgaard. Jeg konkluderer derfor, at Starcke har regnet med at kunne fortrænge R som tungen på vægtskålen, og at RF måske kunne få flertal sammen med Socialdemokratiet (eller evt. VK). Knud Tholstrups ønske var derimod en regering af V, R og RF (s. 35). Starcke har aldrig opponeret mod denne i bogen ret udførlige skildring⁸, i hvilken jeg i øvrigt også mener at kunne slå fast, at debatten forud for valget i 1957 viste, at Socialdemokratiet ikke regnede med muligheden af et efterfølgende regerings-samarbejde med RF. Dette kan bl. a. læses ud af den socialdemokratiske ordførers angreb på RF.

Af sin radiotale 6. maj 1957 citerer Starcke fremdeles et stykke, der skal vise, at han også ved denne lejlighed sigtede mod »en trekantregering med grundskyldspolitik som bindemiddel« (s. 180). Jeg beskyldes for at have udeladt dette aktstykke (og talen af 11. 4. som jeg altså ikke har udeladt) for »at holde denne løgnagtige myte i live, at RF førte sine vælgere bag lyset, da det gik ind i en grundskyldsregering«. Myten vil der senere blive lejlighed til at tage stilling til, og om radiotalen er der kun at sige, at dersom man ser den i sin helhed, kan den ligeså vel bruges til at argumentere for en hvilken som helst anden regeringsdannelse. Når jeg ikke har taget talen op til vurdering, skønt Starcke har givet mig den, er det, fordi jeg anså synspunktet for dækket ved talen i folketinget 11. april. Den rummer de samme ingredienser, og den er, som min bog er lagt an, en bedre kilde, fordi den er holdt i folketinget i en duel med de partier, som Starcke og RF skulle samarbejde med eller modarbejde.

8. Bortset fra udtrykket »en kedelig karl«, som han mener, jeg har løsrevet fra sin sammenhæng. Aldeles ikke. Det var HCH's hjertens mening, og et svar på et angreb fra Starcke, der beskyldte ham for at være en munter fyr, der nød livet ved lystige rejser, for at være overfladisk og for ikke at tage jordspørgsmålet alvorligt, se Starckes egen gengivelse heraf i Berl. Tid. 10. 6. 1964.

Jeg kommer i min bog ikke ind på den i øvrigt interessante problemstilling, om man kan sige, at noget parti førte sine vælgere bag lyset; men jeg skal gerne slå fast, at hverken RF's program eller Starckes udtalelser indicerede støtte til nogen regeringskonstellation – endsige afstandtagen. Vælgerne har derfor ikke nogen formel grund til at føle sig svigtet af RF i 1957. Dette udelukker ikke, at de dog kan have følt sig snydt. Vi ved det ikke, bl. a. fordi vi ikke har nogen videnskabelig sikker metode til måling heraf. Hvad vi derimod ved, er at RF ved valget i maj 1957 fik 123.759 stemmer, i november 1960 kun 52.330. Men dette fald i stemmetallet kan også skyldes skuffelse over den indsats, Starcke og hans ministerkolleger ydede 1957–60. Vi ved det ikke.

Starcke gør (s. 181) et stort nummer ud af, at jeg har kaldt Venstres fremgang på 3 mandater ved valget i 1957 for »valgets strømpil«, men ikke bruger betegnelsen om RF, som dog også gik 3 mandater frem. Kritikken er et yderligere eksempel på den polemiske glidning, Starcke er expert i. Ser man nemlig efter i min bog, viser det sig, at jeg distancerer mig fra udtrykket. Jeg karakteriserer således »valgets strømpil« med ordene »dette ikke alt for eksakte begreb« (s. 100), »dette ofte lidt vage begreb er ikke afgørende for en regeringsdannelse, hvor jo det nye folketings totalbillede er den egentlige faktor...« (s. 141), og »man ser, at begrebet »valgets strømpil« ikke nødvendigvis behøver at få parlamentariske konsekvenser« (s. 176). Selv om RF's fremgang fra 6 til 9 mandater procentuelt var en meget større fremgang end Venstres, der kun var fra 42 til 45, så var og er det dog i politik som nævnt de absolutte tal, der tæller, og her var unægtelig 45 V + 30 K en del mere end RF's 9.

Erik Eriksen og Starcke

Valgnatten sagde Starcke, at »vælgernes ønske synes at være en liberal regering« (Kaarsted s. 38). Erik Eriksen bemærkede, at Starcke sagde »liberal regering« og ikke »grundskyldsregering«, og han bad derfor Starcke om en samtale 15. maj. I øvrigt fremkom Starcke efter min opfattelse ikke med noget konkret i sin udtalelse valgnatten, hvilket er forståeligt, eftersom valgresultatet som bekendt havde givet »dødt løb«, en udgang, der gav RF muligheder, det ikke havde haft før, hvis kortene blev spillet med omtanke. Det synes jeg, Starcke (og Oluf Pedersen) gjorde, og det er mig ubegribeligt, at Starcke er blevet så vred på mig, thi denne opfattelse ses i min fremstilling af de følgende dages taktiske spil.

Men nu samtalen 15. maj mellem Starcke og Erik Eriksen. Om denne har Starcke været meget tavs. Det eneste, han ville sige mig, var, at »de

tilsagn om liberalisering, E. E. kunne give, var ikke tilfredsstillende for RF . . . Da samtalen med E. E. var fortrolig, ønsker Starcke ikke at meddele andet, end at den ikke førte til noget⁹. Da Erik Eriksen den gang ikke ville give mig tilladelse til at offentliggøre hans referat af samtalen angiveligt »af hensyn til Starcke«, måtte jeg søge at »digte med kilderne«, der foruden Starckes meget nødtørftige udtalelse var det væsentlige, at man i alle politiske kredse (måske bortset fra Bertel Dahlgaard og et par andre radikale ledere) de første dage efter valget i 1957 regnede med, at Erik Eriksen skulle danne en VK-mindretsregering. Det var derfor meget naturligt og rimeligt for Starcke at søge kontakt med ham, fremfor med H. C. Hansen, og der var intet i Starckes eller partiets politik, der gjorde samtalen unaturlig, selv om det naturligvis havde passet bedre ind i Starckes mytebestræbelser, at han straks havde henvendt sig til de to andre grundskyldspartier. Som følge af de to kilders tavshed er i bogen (s. 47 f) min filosoferen over, hvad de to kan have haft at sige hinanden, hypotetisk. Men jeg vedstår gerne, at jeg i *Information* 10. 8. 1964 tillod mig at gætte på, at Starcke hældede til VK-siden, men opgav det for ikke at sætte sig selv udenfor, da det viste sig, at hans gruppe trak en anden vej. (Her citeret efter Starcke s. 82).

Den samme vurdering anlagde Erik Eriksen, og da Starcke fortsatte sine angreb på mig, fik jeg 25. oktober 1971 Erik Eriksens tilladelse til, hvis Starcke blev ved, da at offentliggøre hans (Erik Eriksens) beretning til mig af 10. marts 1964¹⁰. Det sker hermed: »Om samtalen med Starcke sagde EE, at Starcke fik at vide af EE, hvad han skulle sige til kongen – nemlig at han ingenting skulle sige. Og navnlig, at han skulle holde mund over for pressen. Starcke var uhyre positiv over for en VK-regering. EE sagde til ham, at han (Starcke) jo var liberal, når man så bort fra grundskylden, og EE havde spurgt ham, hvad vejer mest for jer: Det liberale eller grundskylden? Starcke havde i den givne situation lagt mest vægt på det liberale, og var helt indstillet på, at det blev en liberal regering. Man havde også drøftet de to problemer, som EE i den givne situation lagde mest vægt på: Nato, udenrigspolitikken og fællesmarkedet. I holdningen hertil var Starcke enig. Det var EE's opfattelse, at Starcke var blevet overmandet af sine egne – især af Oluf Pedersen.«

Erik Eriksen føjede til, at han modtog det bestemte indtryk, at Starcke ville yde Erik Eriksen støtte og ikke under nogen omstændigheder »gå til den anden side¹¹«.

9. Starckes beretning 20. 3. 1962. Den er skrevet i tredje person.

10. De sidste 2–3 år E. E. levede, blev han stadig mere åben i sine udtalelser om og vurderinger af dansk politik og dets personer.

11. Bekræftes af partisekretær Harald Nielsen 5. 12. 72.

Vil Starcke bestride Erik Eriksens referat?

Dernæst er Starcke fortørnet over, at jeg har sagt, at »det er klart, at jeg har ikke krav på at få oplyst det, som Viggo Starcke heller ikke har fortalt sine gruppefæller¹²«. I RF's gruppeprotokol er intet indført om nogen samtale mellem Erik Eriksen og Viggo Starcke; men det beviser ikke meget, da samtalen godt kan være omtalt uden at blive refereret¹³. Da jeg i marts 1964 spurgte Tholstrup om samtaleens indhold, erklærede han intet at kende til den, hvilket selvfølgelig kan skyldes, enten at han har glemt den, eller at han ikke ønskede at fortælle mig derom – eller at Starcke rent faktisk intet har fortalt ham¹⁴. I brev til mig af jan. 1963, siger Niels Andersen, at han »med sikkerhed« kan sige, at »samtalen mellem E. E. og Starcke er ikke blevet refereret i gruppen«, hvis første møde var 17. 5.¹⁵ Oluf Pedersen hævder i brev til mig af 28. 7. 64, at han var ukendt med Starckes og E. E.'s samtale, indtil jeg skrev om den i min bog¹⁶.

Heroverfor hævder Starcke nu, at han selvfølgelig omgående satte »sine gruppefæller ind i *samtalens resultat*« (s. 182, udhævet her). Jeg er ikke i tvivl om, at Starcke har gjort dette allerede, inden gruppen mødtes første gang, for det var Starcke nødt til, eftersom det var kendt, at han havde haft det pågældende møde med Erik Eriksen. Men hvad jeg efterlyste, var et referat af samtaleens *indhold*, og et sådant har hverken jeg eller RF's gruppe fået af Starcke, hvorimod Erik Eriksen nok senere har ladet antydninger falde både til Niels Andersen og Oluf Pedersen¹⁷. Jeg synes, tiden nu må være inde, til at Starcke løfter sløret for, hvad han husker om sin og Erik Eriksens samtale 15. maj 1957.

Men Starcke var ikke blot i radio og TV valgnatten. Han kommenterede også valgresultatet i Studenterforeningen som skik var dengang, og her åbnede han sig til den anden side. Det refererer jeg omhyggeligt (s. 43) byggende både på Starckes beretning og Kaj Bundvads; men se om jeg får tak for det, tværtimod skriver Starcke i sin tanketunge stræben efter at

12. Information 11. 8. 1964, her cit. efter Triumf s. 181.

13. Den oprindelige side i protokollen er skåret ud, hvorefter man formentlig i juli 1957 har søgt at rekonstruere hændelsesforløbet ved, at et maskinskrevet manuskript har cirkuleret blandt nogle af RF's forhandlingsdeltagere. En version er indført i protokollen af Aage Gøting, der 27. 5. 57 valgtes til sekretær, en anden er Starckes, og en tredje er formentlig Tholstrups. Fremstillingen, der begynder med 15. 5., lægger alene vægt på det, der førte til det endelige resultat.

14. Spørgeskema til K. Tholstrup.

15. N. Andersen til mig, T. K.s arkiv.

16. T. K.s arkiv.

17. Se NA's beretning og O. P.'s brev af 28. 7. 64.

opbygge myter: »I sin tankeløse iver efter at skade Retsforbundet og gavne de radikale, har han glemt at stryge den passus, som findes side 43 i hans egen bog«, og så kommer hele min fremstilling af, at Bundvad af Starckes udtalelser såvel fra talerstolen som privat fik indtryk af, at der måske kunne skabes et samarbejde med RF (s. 183). Jeg kan slet ikke anerkende den stræben, Starcke tillægger mig. Jeg har naturligvis prøvet på at give et helhedsbillede også af Starckes adfærd, og hertil hører, at han i radioen sagde »liberal regering«, hvilket han drøftede med Erik Eriksen dagen efter, og »grundskyldsregering« i Studenterforeningen, som han bag-efter talte med Kaj Bundvad om. Kort sagt, Starcke holdt begge udveje åbne.

Hvem tog initiativet?

I Starckes fremstilling er der nu et tomrum mellem hans resultatløse samtale med Erik Eriksen og hans og Tholstrups samtale med Viggo Kampmann i vandrehallen på Christiansborg torsdag 16. maj¹⁸. Allerede valgnatten var Kampmann og O. E. Einer-Jensen i Socialdemokratiets interne rådslagning inde på et samarbejde med RF. Hvorfor nævner Starcke ikke dette? Ligeledes har Bundvad oplyst, at han *før* valget havde talt regeringssamarbejde med Oluf Pedersen (Kaarsted s. 42). Hvorfor skal det ikke siges? Starcke og Tholstrup var hos kongen torsdag 16., men gav – som anvist af Erik Eriksen – intet råd (Kaarsted s. 56); heller ikke under forhandlingen hos H. C. Hansen senere på dagen bekendte RF kulør (Kaarsted s. 62). Allerede onsdag 15. diskuterede Starckes partifælle Helge Madsen trekantregering med Bundvad. Hvorfor omtaler Starcke ikke det?

Derimod gør Starcke megen støj i anledning af, at Oluf Pedersens valg først var sikret torsdag kl. 13,14, hvad jeg også udtrykkeligt omtaler (Starcke, s. 187, Kaarsted, s. 67). Men hvad rolle spiller det? Oluf Pedersen foretog sig intet, før han var valgt, og det gjorde Starcke heller ikke (ud-over at være hos Erik Eriksen og snakke uden om hos kongen og H. C. Hansen). Oluf Pedersen gik i aktion samtidig med Starcke og Tholstrup. Hvorfor må Oluf Pedersen ikke få andel i trekantregeringens tilblivelse?

Det er påfaldende, at Starckes (og Tholstrups) invitation over for Kampmann først blev foretaget, da det var kendt, at Oluf Pedersen var valgt. Men under alle omstændigheder refererer jeg samtalen i vandrehallen, byggede på alle tre's beretninger (s. 68). Og jeg fremhæver udtrykkeligt dens

18. At der var tale om et tilfældigt møde, fremgår af vendingen »16. 5. kom Tholstrup og jeg gående gennem vandrehallen på Christiansborg, da vi mødte Viggo Kampmann« (s. 184).

betydning, idet jeg skriver, at den viste Socialdemokratiet, at ikke kun den Oluf Pedersenske fløj, men også den Starcke-Tholstrupske måske var samarbejdsvillig¹⁹. I min fremstilling (s. 68) grunder jeg derpå over, hvilke overvejelser der har ligget bag, at Starcke først nu klart gik ind for en grundskyldsregering. Det fremgår tydeligt, at der her er tale om gætterier fra min side. At de så af Starcke er opfattet som krænkende for ham, har han kun sig selv at takke for p. g. a. det røgslør af uklare og tvetydige udtalelser, han – som det fremgår – er fremkommet med lige siden 1945.

Om vandrehalsmødet, Bundvads besøg i RF's partiværelse 16. maj om aftenen, RF's første gruppemøde 17. 5. og Helge Madsens inddragelse i forhandlingerne, skriver Starcke: »Disse vigtige initiativer, kontakter og forhandlinger er både af Tholstrup og mig meddelt T. K. Han har udeladt dem i sin bog. De passede tilsyneladende ikke med hans og Oluf Pedersens fremstilling«. Igen taler Starcke mod bedre vidende. Det er alt sammen omhyggeligt fremlagt af mig s. 67–70, s. 74, s. 80, overalt er Starckes beretning lagt til grund, men naturligvis suppleret med andet kildemateriale.

Jeg burde utvivlsomt efter Starckes mening alene have holdt mig til *hans* beretninger. For sagen er, at han ikke under andre end sig selv (og Tholstrup) ære for, at RF kom med i regeringen. Intet sted har jeg påstået, at »det var Oluf Pedersen, der tog initiativet til regeringsdannelsen, ledede forhandlingerne og førte dem frem til et resultat« (Starcke s. 187). Enhver, der læser min bog, vil vide, at der var tale om en række komplementære faktorer; men i RF var Oluf Pedersen den, der svarede bedst til situationen. De naturlige forbindelsestråde mellem Socialdemokratiet og RF gik gennem ham, fordi han talte samme sprog som socialdemokraterne, fordi han var folkelig, og fordi han anskuelsesmæssigt stod dem nærmere²⁰. Derfor havde han også venskabelige kontakter med socialdemokraterne. På den anden side er det givet, at Starcke og Tholstrup havde styrke til at hindre en regeringsdannelse. Det gjorde de ikke, de gik aktivt ind for trekantregeringen, som derved muliggjordes; men det var nyt for

19. Niels Andersen karakteriserede i sin beretning 1962 vandrehalsmødet »som en løs samtale i forbindelse med det, der allerede var i skred«. Han havde ingen erindring om, at Starcke havde refereret samtalen for gruppen. (N. A.'s beretning).

20. Starcke erkender i virkeligheden dette, når han s. 190 i sin bog skriver: »Noget tyder på, at enkelte medlemmer af Det radikale Venstre og Socialdemokratiet følte sig mere på bølgelængde med Oluf Pedersen end med f. eks. Tholstrup og mig, men de vidste, at Oluf Pedersen ikke indtog nogen repræsentativ stilling indenfor folketingsgruppen, og de burde have vidst, at det var RFs ideer og ikke andre partiers interesser, vi var sat til at varetage«. Hertil er kun at sige, at i politik glider man ad de fælles bølgelængder hen, hvor mulighederne for indflydelsen er, og det er ikke altid i den repræsentative stilling. Ofte når man først derhen, når den sidste underskrift er nødvendig.

de andre partier, at også Starcke-fløjen kunne tænkes at gå med Socialdemokratiet og radikale. Jeg kan ikke se, at der går skår i Starckes ære ved at indrømme dette. I stedet latterliggør han Oluf Pedersen. Han ser i øvrigt ikke, at han slår sig selv over munden, når han citerer Oluf Pedersen for en udtalelse fra 1966: »Mit hjerte har i øvrigt hele tiden været hos de radikale« (Starcke s. 187), for hvis udtalelsen var sand, kunne Oluf Pedersen netop være velegnet som bindeled til de kommende regeringspartnere. Men udtalelsen er næppe heller dækkende. I de mange år, Oluf Pedersen var retsstatsmand, var han sit eget partis mand; men ganske vist ikke Starckes.

Om illoyalitet

Hvad angår alle de forhandlinger og overvejelser, der foregik mellem 17. maj og ministrenes udpegning 26. maj, har Starcke ingen kritik imod min redegørelse. Her kæmper han i stedet mod Bertel Dahlgaards fremstilling i »Kamp og Samarbejde« (1964) og Oluf Pedersens i »Fra nimandsudvalg og trekantregering« (1967). Herunder polemiserer Starcke (s. 160 f) mod Dahlgaards fremstilling af den brevveksling, som fandt sted mellem de tre parter derved, at RF og R samtidig skulle skrive til H. C. Hansen og anmode om, at han undersøgte muligheden for en regering af S, R og RF. Starcke hævder, at det var hans påfund for at modvirke, at RF blev snydt af de to andre. Dette stemmer ikke med, hvad jeg har fået oplyst hos de andre regeringsforhandlere. Af deres beretninger fremgår det, at det var socialdemokrater og radikale, som ønskede at sikre sig, at RF ikke sprang fra i sidste minut, og navnlig ønskede man, at Starcke explicite og under ansvar skulle meddele sin tilslutning. Man må her huske, at RF aldrig før havde været involveret i seriøse regeringsforhandlinger, og de to andre parter var noget usikre overfor, om der nu også var den fornødne alvor bag navnlig Starckes invitation. Alle forhold afvejet måtte og må Jørgen Jørgensen, Kampmann, Oluf Pedersen og Skytte tillægges større troværdighed end Starcke, fordi deres argumenter i situationen virker mere overbevisende end hans. Men påstand stod altså mod påstand, og jeg er i min bog (s. 108) gået uden om problemet, selv om jeg kendte baggrunden for brevene til H. C. Hansen.

Ministerambitioner

Starcke er vred over, at jeg tillader mig at *antage*, at han og Oluf Pedersen »personligt attråede en ministerpost« (Kaarsted s. 74), selv om jeg

føjer til, at det var naturligt, fordi de derved bedre kunne arbejde for deres ideer, navnlig grundskyldstanken. Jeg synes, at jeg dermed i høj grad anbringer Starckes og Oluf Pedersens ministeraspirationer i en meningsfyldt sammenhæng. Jeg kan med min bedste vilje ikke se, at der er noget ærekrænkende i for en fremtrædende politiker at ønske en ministerpost. Politik er et spørgsmål om magt, den har ministre i almindelighed mere af end folketingsmedlemmer, og har man ikke vilje til magt, bør man undlade at gå ind i politik²¹. Starcke kan derfor godt spare sig en tirade som denne: »Dog kunne han (T. K.) måske have afstået fra at fremsætte løse formodninger og mistænkeliggørelse af de mennesker, der ofrede deres liv, deres helbred og deres arbejde for en stor sag« (s. 200). Starcke har aldeles intet ofret.

I min fremstilling af ministerposternes fordeling har jeg været hensynsfuld over for Starcke (s. 118–70). Jeg har således undladt fra Starckes beretning at citere hans udsagn om, at ambassadører efter regeringsdannelsen udtalte deres skuffelse over, at han ikke var blevet udenrigsminister. Det havde man ventet i et par betydende ambassader, skriver Stracke med ringe forståelse for diplomatisk uoprigtighed²². Hvis Starcke havde fået denne post tilbudt, havde han nok glemt den coronartrombose, han ellers er så flittig til at drage frem, når den kan tjene som undskyldning.

De mange overvejelser vedrørende Starckes ministerpost må vist siges at være rimeligt klarlagt. I al fald strider Starckes (s. 192 f.) og min fremstilling (s. 169 f) ikke mod hinanden. Det blev altså en »post« som minister uden portefølje – og i sin bog undslår Starcke sig ikke for at jævnføre sig med Orla Lehmann, J. C. Christensen, Th. Stauning, H. P. Hanssen og J. O. Krag, som alle har været ministre u. p. Hvorledes Starcke-myten næres og dyrkes, ses også af, at Tholstrup i *Berlingske Weekendavis* forsvarer Starckes »regeringstid« under overskriften »Skat og priser steg ikke under Starcke« (15. 12. 1972). Under Starcke! Ikke blot er nu Oluf Pedersen og Søren Olesen skubbet over bord, alle øvrige ministre er forsvundet. Alene Starcke førte statsskibet ind i smult vande.

Lige så patetisk er Starckes glæde over at være »vicestatsminister« (s. 193). Viggo Kampmann har for længst punkteret denne myte. Både Kampmann selv og Jørgen Jørgensen gik forud for Starcke, hvis H. C. Hansen var borte, og man sørgede for, at ikke alle tre var borte på engang for at undgå Starcke. Men én gang blev Starcke konstitueret statsminister, »og

21. At Starcke også holdt af sin ministerposts ydre attributter er en anden sag. Det fremgår bl. a. af, at han i al fald i 1962 anvendte brevpapir med krone og betegnelsen »minister uden porteføuille Viggo Starcke«, og så sent som i december 1969 brugte han visitkort med teksten »minister Viggo Starcke«.

22. Jyllands-Posten 27. 6. 71.

han indførte da den nye praksis at sætte sig op i dennes kontor og stol. Det gjorde vi andre aldrig, vi fik sagerne bragt ned på vort kontor til underskrift«, skriver Kampmann ²³.

Starcke som minister

Starcke angriber dernæst punkter i min lille bog »Dansk politik i 1960'erne« (1969), der i øvrigt aldrig har været tænkt som nogen udtømmende fremstilling. Starcke er faldet over, at jeg skriver, at regeringssamarbejdet i alt væsentligt foregik »friktionsfrit, når man set bort fra enkelte mindre tilfælde i regeringens første tid, som fortrinsvis var forårsaget af, at RF's ministre, særlig Viggo Starcke, var begyndere som ministre«. (Da. pol. s. 21). Jeg skal gerne medgive, at denne formulering er sprogligt angribelig, eftersom alle tre ministre var lige nye som ministre. Hvad jeg mener er naturligvis, at mens de to andre RF-ministre relativt hurtigt gled ind i ensemblet, var Starcke med jævne mellemrum en belastning både for ministerium og parti.

Kort efter ministeriets dannelse talte han i Roskilde om den nye situation, der ville foreligge den dag, Dahlgaard og Jørgen Jørgensen trådte ud af politik. Da Starcke sad i regering med de to, er det ikke sært, at de blev vrede over denne udtalelse, som de betragtede som illoyal, og Starcke måtte da også give dem en undskyldning (Starcke s. 81).

På tilsvarende vis gik det i RF's gruppe. Allerede 20. 8. 1957 var Starcke og Oluf Pedersen i hårene på hinanden, idet Starcke anklagede Oluf Pedersen for uoverlagte skrivelser. Helge Madsen formanede til sammenhold. 18. 10. 1957 gentog Starcke sine anklager. 21. 3. 1958 ligeså – ved denne lejlighed kritiserede han Oluf Pedersen for at have talt om finansudvalgets forhandlinger uden forinden at have konsulteret Viggo Starcke. Denne sag skændtes man atter om 27. 3. 1958. Hvem der har været uromageren i de her nævnte forhold, ved jeg ikke; de forblev i øvrigt vist nok ukendte for offentligheden ²⁴.

Det gjorde derimod ikke problemet med Starckes ministersekretær, Axel Egekvist. Skønt Starcke ikke havde departementale forretninger, udstyredes han dog med en akademisk uddannet ministersekretær, og denne, der var retsstatsmand og hentet ind ude fra, fik lov at overvære RF's gruppemøder ²⁵. Her blev han hurtigt upopulær: »En Starcke er nok« har sekre-

23. V. Kampmann i *Aktuelt* 9. 12. 1972.

24. RF's gruppeprotokol.

25. Axel Egekvist var sekretær i Statens ligningsdirektorat. Ministersekretærer rekrutteres sædvanligvis fra det pågældende ministerium.

tæren noteret i gruppens protokol 22. 8. 1958. Resultatet blev, at Egekvist udelukkedes fra RF's gruppemøder.

Starcke måtte acceptere denne afgørelse og skrev i den anledning et brev til gruppen, der afspejler de brydninger, som var i RF. I brevet hed det, at det var et betydningsfuldt fremskridt, at der i fremtiden ville blive afholdt ugentlige gruppemøder om de større politiske spørgsmål samt periodiske møder mellem de tre ministre, når vigtige sager var forestående. »Jeg har forstået, at det er min ministersekretærs tone, man ikke har været tilfreds med, og at vedtagelsen ikke er udtryk for mistillid til det saglige arbejde, der er udført i mit ministerium«.

»Mit ministerium«! Det var just dér, problemet lå: Starcke havde aldeles intet ministerium, men derimod nok en ministerpost. Ingen – bortset fra Starckes tilhængere – kunne forstå, hvad han lavede, og ingen kunne få dette forhold til at rime med den sparsommelighed i statshusholdningen, RF ellers altid havde foreholdt de skiftende regeringer nødvendigheden af. Uden at yde noget i ministeriet, blev han en belastning uden for dette. Det er muligt, at han føler det groft uretfærdigt, og det er muligt, at jeg er fejlinformeret af Starckes kolleger; men det rækker ikke ved det forhold, at Starcke fremkaldte skiftevis smil, skiftevis irritation i den offentlige opinion.

Starckes fremstilling (s. 201 f) af Oluf Pedersens dissens i forbindelse med forsvarsforliget har jeg ingen indvendinger imod, da den svarer til min (Da.pol. s. 24 f), og det er mig ubegribeligt, at Starcke angriber mig med påstanden »Alt dette skjuler Kaarsted«. Det eneste, jeg ikke har taget med, er H. C. Hansens udbrud: »Nej, Oluf – den går ikke. I en så vigtig sag kan en minister ikke undlade at stemme«. Når jeg udelod dette udbrud, er årsagen den simple, at Starcke var min eneste kilde, og han mærkede dette sted i sin beretning: FORTROLIGT. Han har da også først offentliggjort det efter Oluf Pedersens død. Det korte af det lange er, at Oluf Pedersen nærede pacifistiske anskuelser, og så benyttede han sig af statsministerskiftet til at føre sin ret uhørte dissens igennem. Den var generende for R, der følte sig udsat for unfair konkurrence, og den irriterede – med god grund – Starcke meget, så meget, at han søgte at få Oluf Pedersen sat ud af ministeriet, hvilket Skytte, Bundvad og Søren Olesen dog modsatte sig. (Da. pol. s. 24).

Året før – i 1959 – havde Starcke selv ved anden behandling undladt at stemme mod oppositionens ændringsforslag til Søren Olesens forslag om et levnedsmiddelinstitut (Da. pol. s. 25). Hvorfor har Starcke ikke omtalt denne sin egen illoyalitet over for en retsstatsminister, når han bestandig er ude efter Oluf Pedersen?

I sin angrebskampagne har Starcke gjort et stort nummer ud af, at jeg ikke har prist trekantregeringens gode gerninger (f. eks. Starcke s. 201)²⁶. Denne kritik må jeg bestemt afvise. Sigtet med bogen »Dansk politik i 1960'erne« har alene været at behandle »de facetter, som kommer frem ved regeringsdannelser og parlamentariske kriser fortrinsvis set i det christiansborgske perspektiv« (s. 13). Heraf følger, at jeg på forhånd har valgt at se bort fra det almindelige lovgivnings- og reformarbejde, som prægede perioden 1957–60.

Valget i 1960

I RF-folkenes tanker har det lige siden udslettelsens valg i november 1960 spillet en rolle, hvorledes man eventuelt havde kunnet afværge denne katastrofe, som partiet ikke siden er kommet over.

30. marts 1960 fandt en rekonstruktion af ministeriet Kampmann sted. I forbindelse med denne ønskede Kampmann – angiveligt for at styrke RF ved det forestående valg – partiets politiske ordfører, Niels Andersen, som handelsminister mod, at Søren Olesen forlod indenrigsministeriet²⁷. Eventuelt kunne en anden af RF's ministre gå ud. Starcke hævder således, at han tilbød at forlade ministeriet for derved at bane vejen for Niels Andersen, men at han trak tilbuddet tilbage, da det ved en indiskretion sivede ud til pressen. Starcke sigter direkte Niels Andersen herfor, mens denne på sin side benægter at have begået nogen illoyal handling.

Hvordan det nu forholder sig med denne indiskretion, kan der ikke godt være tvivl om, at ingen af de tre retsstatsministre ville af med deres taburet. De kunne – som næsten alle ministre – lide den, og de følte, at hvis en af dem gik af, ville det med Starckes formulering blive udlagt »som en kassation af den pågældende minister«. Ingen havde lyst til at blive kassereret – hvem har det? – og de tre ministre havde altså styrke til at hindre, at gruppen vedtog, at en af dem skulle gå. Niels Andersen var rede til at overtage handelsministeriet, og han er nok tilbøjelig til at mene, at forhandlingerne, der på RF's vegne lededes af I. M. Pedersen, kunne være ført med større pågåenhed²⁸. Alle gisninger herom er naturligvis ubeviselige, ligeledes hvorvidt en ny minister havde ændret valgresultatet; hvad der derimod står fast er, at RF kunne have fået handels-

26. Det har været mig umuligt at finde det citat, som Starcke i sin bog s. 201 anfører som stammende fra min bog s. 7. Hvilken?

27. V. Kampmanns beretn., jf. Aktuelt 9. 12. 1972.

28. RF's protokol. Starckes og N. A.'s beretn. Polemik i Jyllands-Posten mellem V. S. og N. A. 28. 6., 30. 6., 3. 7., 6. 7., 13. 7., 16. 7., 20. 7. 1971.

ministeriet til Niels Andersen mod, at en af de tre andre ministre gik af, og at partiet ikke ønskede at modtage tilbuddet, fordi ingen af de tre, når alt kom til alt, ville gå af.

Endelig har det forhold, at Starcke ikke blev genopstillet ved valget i november 1960, spillet en rolle som årsagsforklaring på RF's nederlag. I denne forbindelse drager Starcke selv sit helbred frem. Det interessante er imidlertid, at Starcke ifølge sine egne oplysninger allerede i 1957 havde et vakkende helbred, men dog trods lægernes forbud tog en ministerpost. I december 1959 fik Starcke et anfald af coronartrombose. »Af let forståelige grunde var det nødvendigt at holde disse sygdomsanfald hemmelige. Læger har tavshedspligt«, skriver Starcke (s. 199).

Først 1. 10. 1960 meddelte Starcke, at han ikke ville genopstilles, idet coronartrombosen nu stillede sig hindrende i vejen. Sagen var, at Starcke ikke kunne blive genopstillet. Han havde ganske vist tilbudt sin kreds (Gentofte-Hellerup) at lade sig genopstille; men på den betingelse – påstår han – at han måtte sige til vælgerne, at han ret snart efter valget var nødt til at nedlægge sit mandat, så at hans suppleant indtrådte²⁹. Dette, siger Starcke, »skyldte jeg mine vælgere«; men hans tilbud blev ikke modtaget, hvilket man næppe kan fortænke vælgerforeningen i³⁰. Man kunne måske også vende det om og sige, at dersom Starcke frygtede for valgkampens forløb i Niels Andersens uprøvede hænder (Starcke s. 199), så burde han måske ligesom i 1957 have henholdt sig til »lægernes tavshedspligt« og frelst partiet. Men i 1957 stod ministerophøjelsen for døren, i 1960 et valg, hvis udfald for et parti af Retsforbundets størrelse, struktur og omkiftelige vælgerkorps var højst tvivlsom, når henses til den trommeild om svegne valgløfter, som ⁹/₁₀ af den danske presse rettede mod RF.

Starcke påberåber sig ganske vist trekantregeringens gode resultater; men hvad hjælper det, når man ikke kan overbevise vælgerne derom og i øvrigt skal dele æren med to store brødre, hvoraf den største som i 1930'erne kunne formodes at tage broderparten af en eventuel fremgang? Gallup-tallene før valget lød på 4,2 % for RF, og Starcke påberåber sig dem som bevis på, at Niels Andersen satte RF's chancer over styr. Under alle omstændigheder er dog 4,2 % mindre end de 5,3 %, RF fik i 1957; det var en tilbagegang på næsten en fjerdedel, og yderligere ved enhver, der

29. Jyllands-Posten 20. 7. 71, jf. 27. 7.

30. Starcke synes ikke at være klar over, at han med sin understregning af, at han af moralske grunde måtte meddele vælgerne dette, i virkeligheden rammer Tholstrup, som lod sig genopstille i 1957, skønt han vidste og havde sagt i partigruppen, at han ville nedlægge snart efter valget, hvilket også skete i marts 1958. Mig bekendt sagde T. ikke til sine vælgere: Stem på mig, men jeg går om et år.

beskæftiger sig med sådanne forhold, at selv små udsving kan være livsfarlige for et lille parti. Der kunne således være god grund for Starcke til at distancere sig. Det gjorde han ved at stille et uopfyldeligt krav til vælgerforeningen, nemlig at han ville have lov til at sige, at han snart måtte nedlægge. Med lægeattest i hånden kan han i dag fremstille sig som den eneste retfærdige. Starckes tidligere partifælles dom er derfor hård. Niels Andersen skriver om Starckes forgæves forsøg på at blive opstillet i Gentofte-Hellerup: »Starcke blev ganske simpelt fældet på sine gerninger. Man ønskede ikke at genopstille den mand, der så eftertrykkeligt havde gjort det svært at forsvare Retsforbundets politik«³¹.

Niels Andersens udsagn stemmer med den måde, på hvilken mange i RF reagerede efter regeringsdannelsen i 1957. Det var overvejende mere konservativt indstillede retsstatsvælgere³². De syntes ikke, at der i samarbejdet med Socialdemokratiet og Det radikale Venstre vandtes nok for RF's synspunkter, og i bladet »Vejen Frem« kom utilfredsheden til udtryk³³. Det er derfor forståeligt, at Starcke benyttede sig af de sygdomsanfald, han vitterligt havde været ud for, til at give afkald på at søge genvalg.

Triumf eller fiasko?

Denne tilbagevisning af Starckes angreb på mig kan ikke slutte uden en almindelig karakteristik af Viggo Starcke. Hans bog giver god anledning dertil. Aldrig har han fejlet, altid har han haft ret, og altid har han sejret. Som 18-årig satte han i 1913 oratorisk Georg Brandes til vægs (s. 10). I 1926 var det Harald Høffdings tur, fordi denne ikke havde omtalt Starckes far i en afhandling om nordisk filosofi og i øvrigt forgæves havde søgt at hindre C. N. Starcke i at blive sin efterfølger i 1916. (s. 20 ff.). Han praler af sine eksamenskarakterer (s. 41), i al fald nogle af dem, og ingen har som han kunnet bevise det angribelige i »fosterdrab«, hvilket bl. a. kan ses af, at de danske katolikker har sendt paven i Rom et eksemplar af en artikel i Ugeskrift for Læger af Starcke (s. 49). I Silkeborgskovene gør en ørn reverens for den ridende Starcke, der lader læseren ane den dybere mening dermed (s. 51 f). Vi får at vide, at der er gået en stor scenekunstner tabt i Starcke (s. 52). Han citerer en stribe af udtalelser, der viser, at han var en

31. Jyllands-Posten 24. 7. 71.

32. Gentofte-Hellerup-kredsens ledende personer var lektor Vilh. Heilman (formand), fru Bue Bjørner, Irsf. A. Harremoës, overlæge Georg C. Brun o. a.

33. Se allerede 1. 6. 1957: Ledende artikel om det chok, RF's regeringsdeltagelse fremkaldte blandt partiets vælgere, af hvilke mange protesterede.

taler af et helt usædvanlig format, ja, han nøjes ikke engang med dem, der har været offentliggjort på tryk, også et privat brev fra Poul Reumert må holde for, da det taler om Starckes »klarhed, veltalenhed og åndfuldhed«. Og patetisk spørger Starcke: »Hvad skal man gøre? Skal man forfalde til selvros, eller anlægge tendentiøs beskedenhed?« (s. 63). For Starcke er ingen tvivl mulig. Ja, så vidt går Starcke, at han også citerer et brev fra en rettroende retsstatsmand: »Gud er på Deres side, vær sikker på det« (s. 65).

Om Bertel Dahlgaard som ung taler siger Starcke, at han »stak sin lille næse i sky, og begyndte med sin gnækkende stemme«. Senere bruger Dahlgaard en mikrofon forkert, hvad Starcke ikke gør! »Da jeg fik ordet efter Bertel Dahlgaard, kom det til at lyde som Mozarts Magnificat ovenpå hujende kattermusik«. (s. 75).

Fremdeles roser Starcke sig af, at han også er historiker, hvilket er ganske morsomt, når man betænker hans forargelse over, at jeg i »Regeringskrisen 1957« om politikerne som berettere har skrevet, at »en vis forståelse for den pågældende psyke og personlighedspræg er nødvendig« (Kaarsted s. 183) og ladet forstå, at dette også gjaldt ham. »Med rette«, siger Starcke, »kan man spørge, hvilke kvalifikationer Kaarsted har til at spille psykolog og dommer over andres personlighedspræg. Han er jo ganske uvidende på dette område. Da det tilfældigvis er mig, der har et lang livs erfaring som overlæge etc.³⁴.« Lad »overlæge« (kurlæge) med det lange liv (20 år) ligge. Jeg kunne med samme ret betragte Starckes »historiebøger«, spørge om hans kvalifikationer og føje til, at det er mig, der er historiker af profession. Jeg afstår gerne. Starcke er som historieskriver ikke »ganske uvidende«; men såvel »Danmark i verdenshistorien« (1946) som »The Viking Danes« (1949) bærer præg af en velskrivende, kultiveret og bizar amatør, der ser næsten alt i et hulspejl, et spejl, som gengiver Starckes politiske drømme om grundskyld og andet godt. At Starcke kan citere rosede anmeldelser af fagfolk (s. 84, 154), bør ikke stige ham til hovedet. C. O. Bøggild-Andersen, Svend Aakjær og Johannes Brøndsted var venlige mennesker, der nødig ville krænke en amatør – og min gamle lærer, professor Bøggild-Andersen, som havde været patient hos Starcke, kunne nu ikke stå for, at Starcke også havde skrevet om Hannibal Sehested (1941).

I USA lægger Starcke State Department for sine fødder og nedarguementerer højesteretsdommer Felix Frankfurter, »en af de fineste hjerner i Amerika« – men altså for intet at regne mod Starckes (s. 140). Ingen kan overgå ham som forelæser og pædagog (s. 143 f.), ja så god er han, at en

34. Reflex jan. 1970.

amerikaner endog – ifølge Starcke – rejste fra Californien til Odense for at høre det samme foredrag én gang til (s. 144).

Et højdepunkt er Starckes »forhandlinger« 1955–56 med NATO's chef, general Gruenther, der naturligvis også måtte kapitulere for Starckes betydelige militærstrategiske evner (s. 167 ff).

Jeg mindes ikke nogen selvbiografi, der er så selvovervurderende samtidig med, at den er ondskabsfuld, hånlig, krænkende og uretfærdig over for andre. Bogen er et enestående udtryk for sin forfatters karakter, psyke og personlighed.

Retsforbundets indflydelse var ringe, og Starckes endnu ringere. Tilbage bliver et billede af en lidet respekteret, veltalende, belæst demagog, der evnede at gøre sit parti til en opsamlingsbeholder for restriktionstrætte og af andre grunde protesterende vælgere. Den hårde kerne af overbeviste georgeister var til stede i forvejen; men også i den gik der tæring i 1960. Sjældent har dansk politik kendt større fiasko.

Udgangspunktet for denne redegørelse var Starckes mangeårige angreb på min bog »Regeringskrisen 1957«. Jeg har i denne stræbt efter at være så objektiv og redelig som mulig, og noget politisk formål har jeg aldrig forfulgt med den. Jeg gør mig ingen overdrevne forestillinger om historikernes muligheder for at klarlægge »den historiske sandhed«; men Starckes partifælle, den beskedne og sindige Søren Olesen, tør dog fastslå, idet også jeg må have lov til at citere, at jeg »alt i alt . . . deler sol og vind lige«³⁵.

35. Ret og Frihed juli 1964.